

Įvairovės paieška Baltijos šalių (e)migrantų rašytojų paveikslėlių knygose ir pasakose

Laimutė Adomavičienė

Nepriklausoma tyrėja

Independent researcher

Mindaugo g. 18-8, LT-21114 Trakai, Lietuva

E. paštas laimute.adomaviciene@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0320-7475>

Moksliniai interesai: išveivų lietuvių literatūra, literatūros kritika, (e)migrantų vaikų literatūra, Baltijos šalių vaikų literatūra, naratologija

Research interests: Lithuanian exile literature, literary criticism, (e)migrants children's literature, Baltic countries children's literature, narratology

Santrauka. Straipsnyje analizuojama 2014–2020 m. sukurta Baltijos šalių (e)migrantų literatūra vaikams. Pasirinkta tirti įvairovės aspektus: rasės atstovo reprezentaciją (L. Mumgaudytės *Pono Čao diena*, 2014), netoleranciją imigrantams (U. Kesterės *Nekviesti svečiai*, 2017), skirtingų nuomonių susidūrimą (U. Kesterės *Ežiukas ir didžioji uoga*, 2020; T. Kitsik *Krokodilo uodega*, 2019), kitokią išvaizdą (J. Baltrukonytės pasaka „Dryžuota Kiškiukė“ iš knygos *Filmukai*, 2016; E. Daciūtės pasaka „Keturiolios saulės“ iš knygos *Meškių istorijos. Svajonių sodas*, 2016). Nustatyta, kad, vertinant visų Baltijos šalių (e)migrantų kūrybą vaikams, įvairovės temų esama nemažai, tačiau pavienėse šalyse jų nėra daug. Išskirtinos paveikslėlių knygos ir pasakos, kuriose keliamos tolerancijos, kitokios rasės, kitokios vaiko išvaizdos, imigracijos, tapatumo problemos. Vaikų literatūroje užfiksuotas kintantis požiūris į rasę, *kitą*, negalią: nuo tradicinio konservatyvaus požiūrio judama link liberalesnės nuostatos, didėjančios tolerancijos, stiprėjančio tapatumo suvokimo.

Reikšminiai žodžiai: Baltijos šalių (e)migrantų vaikų literatūra; įvairovė; tolerancija; tapatumas; stereotipas.

The Search for Diversity in Baltic (E)migrant Picture Books and Fairy Tales for Children

Abstract. This article analyses Baltic (e)migrant literature for children published between 2014 and 2020, with a particular focus on how diversity is represented in picture books and fairy tales. The study examines several dimensions of diversity, including racial identity (L. Mumgaudytė's *The Day of Mr. Chao (Pono Čao diena*, 2014)), intolerance towards immigrants (U. Kesterė's *The Uninvited Guests (Nekviesti svečiai*, 2017)), clashes of differing opinions (*The Little Hedgehog and the Giant Berry (Ežiukas ir didžioji uoga*, 2020), and T. Kitsik's *The Crocodile's Tale (Krokodilo uodega*, 2019)), and children with distinctive appearance (J. Baltrukonytė's fairy tale "The Striped Bunny" ("Dryžuota Kiškiukė", 2016) from *Cartoons (Filmukai*, 2016), and E. Daciūtė's fairy tale "Four Suns" ("Keturiolios saulės") from *The Bear Stories. The Dream Garden (Meškių istorijos. Svajonių sodas*, 2016)). The findings indicate that a substantial proportion of Baltic (e)migrant children's literature engages explicitly with diversity-related themes. Picture books and fairy tales, in particular, foreground questions of tolerance, racial difference, distinctive physical appearance, immigration, and identity. Overall, the analysed

Submitted 16 May 2025 / Accepted 10 February 2026

Įteikta 2025 05 16 / Priimta 2026 02 10

Copyright © 2026 Laimutė Adomavičienė. Published by Vilnius University Press. This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License CC BY 4.0, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium provided the original author and source are credited.

texts suggest a gradual shift in children's literature from more traditionally conservative framings of race, otherness, and disability towards more liberal, inclusive perspectives, accompanied by heightened attention to identity and the ethics of social recognition.

Keywords: Baltic countries (e)migrant children's literature; diversity; tolerance; identity; stereotype.

Įvadas

Šiuolaikinės Europos vaikų ir jaunimo literatūra susijusi su temų, žanrų, kalbos, etnine, kultūrine ir problemų įvairove¹. Itin svarbu vaikus nuo mažų dienų supažindinti su įvairialypiu socialiniu gyvenimu ir daugiakultūre aplinka, skirtingų charakterių raiška ir įvairiomis temomis, jaudinančiomis problemomis. Literatūra plečia pasaulio, žmonių pažinimą, žadina jaunųjų skaitytojų supratimą, empatiją, toleranciją, skatina įtrauktį. Be vienos iš pagrindinių – estetinės – funkcijos, vaikų literatūra turi ir švietėjišką misiją – supažindinti su visuomenės vertybėmis, normomis ir padėti formuoti jas, teigiamą tapatybę.

Vaikas literatūros kūrinyje gali išvysti save, susitapatinti su herojumi, atpažinti savo emocijas, mintis, elgesį, svajoti apie ateitį. Literatūroje vaizduojamas pasaulis, kuriame jaunajam skaitytojui atsiskleidžia nepažįstamas pasaulis ir kitoniškumas. Daugiau pasaulio galimybių vaikui atveriamas ir rašytojų (e)migrantų, gyvenančių tarp gimtosios ir užsienio šalies, kūryboje.

Po 1990 m. įvairiose šalyse kilusi migracijos banga paskatino Europos visuomenių atvirumą – platesnį etninių, kultūrinių ir religinių mažumų įsitraukimą. Kūrybinio stiliaus formavimasi reikšmingai paskatino ne tik asmeninė kūrėjo patirtis, bet ir gimtosios šalies kultūra, gamtinė aplinka, studijos užsienio universitetuose, nauja sociokultūrinė terpė. Gyvenimas kitose šalyse suteikia galimybių plačiau suvokti pasaulį, reflektuoti tapatybę, atrasti naujų sąsajų su gimtąja šalimi, skatina atsigręžti į jos praeitį ir apmąstyti ateities perspektyvas.

Evelinos Daciūtės, gyvenančios tarp Lietuvos ir skirtingų šalių, teigimu, „emigracija padeda kurti“ (Daciūtė, 2025). Estų vaikų ir jaunimo rašytoja Kairi Look, gyvenanti tarp Nyderlandų ir Estijos, neslepia, kad gyvenimas skirtingose šalyse jai suteikia visiškai naują rašymo perspektyvą (pg. Koppel, 2023). Latvių rašytoją ir iliustruotoją Ulriką Kesterę sukurti paveikslėlių knygą *Otto vyksta į Šiaurę* įkvėpė jos gyvenimas Lofoteno salyne (plg. Gecko Press, 2025).

Straipsnio tikslas – analizuoti ir interpretuoti pasirinktus Baltijos šalių (e)migrantų rašytojų² vaikų kūrinius, sukurtus 2014–2020 m., atskleisti įvairovės reprezentacijos literatūroje ypatumus ir fiksuoti naują sąmoningumo poslinkį, lėmusį temų kaitą, palyginti

¹ Įvairovės aktualumą ne kartą patvirtino IBBY kongresų temos. 35-ojo – „Vaikų literatūros vieta daugiakultūriame pasaulyje“, 36-ojo – „Rytai susitinka su Vakaraais vaikų literatūroje ir pasakose“, būsimą 40-ojo 2026 m. IBBY – „Klausymasis vienas kito balsų“ (angl. *Listening to Each Other's Voices*), siūlomos potėmės: negalia, tvaramas, migracija ir pilietybė, psichinė sveikata, lytis ir seksualumas, BIPOC (juodaodžiai, čiabuviai ir spalvotieji, angl. *Black, Indigenous, and People of Colour*).

² Straipsnyje remiamasi tyrimo medžiaga, surinkta mokslo stažuotčių metu Estijos vaikų literatūros (2022 m.) ir Latvijos vaikų literatūros (2023 m.) centruose. Stažuotes rėmė Lietuvos kultūros taryba.

su iki 1990 m. vyravusiomis tradicinėmis temomis. Tyrimo šaltinis – mažiesiems skirtos paveikslėlių knygos ir pasakos. Į (e)migrantų tekstų tyrimo lauką įtraukiamos tik meniniu požiūriu vertingos lietuvių, latvių, estų paveikslėlių knygos ir pasakos. Analizuojama tik dalis paveikslėlių knygų ir pasakų: Linos Mumgaudytės *Pono Čao diena* (2014), Ulrikos Kesterės *Nekviesti svečiai* (šved. *Vilda grannar*, 2017; latv. *Nelūgtie ciemiņi*, 2017) ir *Ežiukas ir didžioji uoga* (2020, šved. *Den kånsliga igelkotten*, 2019; latv. *Ezītis un lielā oga*, 2020), estų rašytojos ir iliustruotojos Tiiu Kitsik *Krokodilo uodega* (est. *Krokodilli saba*, 2019), Evelinos Daciūtės pasaka „Keturius saulės“ (iš kn. *Meškių istorijos. Svajonių sodas*, 2016), Jurgos Baltrukonytės pasaka „Dryžuota Kiškiukė“ (iš kn. *Filmukai*, 2016).

1. Teorinė prieiga: įvairovė vaikų literatūroje

XX a. 7-ajame dešimtmetyje Jungtinėse Amerikos Valstijose kilo pilietinių teisių, lyčių lygybės, juodaodžių teisių, aplinkosaugos, LGBT judėjimai, suaktyvėjo feministinė veikla. Šie politiniai ir sociokultūriniai pokyčiai reikšmingai prisidėjo prie žmogaus teisių plėtros, lygybės ir įtraukties stiprinimo. Kultūroje ir literatūroje, taip pat ir vaikų, daugėjo naujų nagrinėjamų temų.

Pasak J. A. Bankso (1989, p. 17–19), kultūrinės įvairovės reprezentaciją sudaro keturi daugiakultūriškumo integracijos laipsniai: 1) *prisidėjimo* (angl. *contribution approach*), kuris dažniausiai pasižymi „turistiniais“, „simboliniais“ turinio elementais ir telkiasi į etninius herojus, maistą, šventes, svarbias datas; 2) *papildomo prisidėjimo* (angl. *additive approach*), kai etninis turinys, sąvokos, temos ir perspektyvos papildomos informacija (kultūrine, etnine, religine įvairove) nekeičiant pagrindinės kūrinio struktūros; 3) *transformacijos* (angl. *transformative*), padedantis išvengti stereotipų ir nuostatų keičiant struktūrą ir vertinant iš įvairių kultūrinių grupių perspektyvų; 4) *socialinis veiksmas* (angl. *social action*), kai ieškoma socialinių problemų sprendimo būdų. Kūrinyje šie laipsniai dažnai susipina.

Afroamerikiečių vaikų literatūros tyrėja R. S. Bishop dar 1990 m. kėlė vaikų knygų trūkumo problemą – ji atkreipė dėmesį į nepakankamą afroamerikiečių, Azijos ir Meksikos amerikiečių, kitų mažumų grupių reprezentaciją JAV vaikų literatūroje. Jos pasiūlyta knygų kaip langų, veidrodžių ir slankiųjų stiklinių durų metafora padeda suvokti sudėtingą ir kintantį adresato (vaiko) dialogą su knyga. Knygos gali veikti kaip langai, atveriantys vaizdus į tikrus ir išgalvotus, įprastus ar svetimus pasaulius. Sykiu šie langai tampa ir slankiosiomis stiklinėmis durimis, kurias peržengęs skaitytojas įsitraukia į autoriaus sukurtą pasaulį. Tam tikromis sąlygomis langas gali virsti veidrodžiu, atspindinčiu skaitytojo gyvenimą ir asmeninę patirtį – kaip neatskiriamą bendros žmogiškosios patirties dalį (plg. Bishop, 1990, p. 12).

C. Myerso (2014) teigimu, vaikai knygas gali suvokti kaip savotiškus žemėlapius – savo ateities kelrodžius. Nesant galimybės susidurti su įvairesniais žemėlapiiais, skaitytojo įsivaizdavimo ir galimų ateities scenarijų horizontas neišvengiamai siaurėja.

Suvokta, kad vaikams turi būti sudaryta galimybė susipažinti su pasaulio skirtybėmis ir į jį žvelgti per „daugiakultūrę prizmę“ (Casement, 2002, p. 5–8). Terminai „daugia-

kultūriškumas“ (angl. *multiculturalism*) ir „įvairovė“ (angl. *diversity*) iš pradžių vartoti sinonimiškai. Įvairovės įtraukimas į daugiakultūriškumą išplėtė šią sąvoką ir labiau perteikia sudėtingą ir įvairiapusį pasaulį. Terminas „įvairovė“ skėtinis, nes jis aprėpia daug artimų temų: skirtingų rasių, etninių grupių, tautybių, kultūrų, religijų, lyties, seksualumo, negalios, amžizmo, skirtingų gebėjimų, įvairaus amžiaus personažus, nepilnas šeimas, (e)migrantus, socialines mažumas, skirtingus požiūrius ir nuomones, žmonių teises. Vienas iš vaikų literatūros tikslų – suteikti jauniems skaitytojams kuo platesnį socialinės ir kultūrinės įvairovės vaizdą.

JAV mokslininkų tyrimai atskleidė, kad XX a. šios šalies vaikų literatūroje vyravo baltųjų žmonių vaizdavimas ir vyriškasis personažų modelis, o šią tendenciją dažnai stiprina ir antropomorfinių (animalistinių) veikėjų įtraukimas (plg. McCabe ir kt., 2011, p. 209). XXI a. pradžioje situacija vaikų literatūroje pakito nežymiai: Amerikos vaikų literatūroje ir toliau vyrauja baltaodžių pasaulio reprezentacija. 2018 m. baltaodžių vaizdavimas sudarė 50 proc., gyvūnų ir kitų neapibrėžtų personažų – 27 proc., o etninių mažumų atstovai buvo vaizduojami gerokai rečiau: afrikiečiai sudarė 10 proc., azijiečiai – 7 proc., Lotynų Amerikos kilmės veikėjai – 5 proc., o Amerikos indėnai – 1 proc. (Dahlen, 2019).

Panašios tendencijos matyti ir Jungtinėje Karalystėje: 2017 m. tik 4 proc., 2018 m. – 7 proc., o 2019 m. – 10 proc. vaikų knygų buvo bent vienas veikėjas iš etninių mažumų, nors beveik trečdalis mokyklinio amžiaus vaikų šalyje priklauso šioms mažumoms (RR, 2020, p. 3–27).

Nyderlanduose atlikto tyrimo metu nagrinėta, ką labiausiai skaitė vaikai 2009–2018 metais. Taip pat atskleistas itin netolygus atstovavimas: spalvotųjų autorių ir iliustruotojų buvo tik 8–10 proc., tik 16 proc. veikėjų buvo ne baltaodžiai. Tyrimo duomenimis, net 84 proc. veikėjų buvo baltaodžiai, be to, aiškiai vyravo vyriškieji veikėjai. Dėl šios priežasties Nyderlanduose gyvenantys spalvotieji vaikai turi mažiau galimybių skaityti istorijas, kurių personažai panašūs į juos (plg. Bruijn ir kt., 2021).

Rasių ir etninių grupių įvairovės siekiama ne tik tarp vaikų literatūros rašytojų, bet ir tarp knygų iliustruotojų: „Tarp žmonių, kuriančių vaikiškų knygų iliustracijas, dar labai trūksta įvairovės, skirtingų grupių atstovavimo. Jungtinėje Karalystėje šiame lauke dominuoja baltaodžiai kūrėjai, yra tik keletas menininkų, turinčių negalią, išleistų knygų <...>.“ (Calder, Tumasonytė, 2022). Todėl svarbu tirti, kurios visuomenės grupės ignoruojamos, nematomos, nutylėtos. Visuomenėje gajūs stereotipai vis dar riboja įvairovės temų perteikimą vaikų literatūroje. Ne viename tyrime konstatuota įvairovės stoka ir JAV vaikų literatūroje (plg. Leahy, 2018, p. 172–173). M. M. Auma atkreipė dėmesį į tai, kad vaikų literatūroje kartais fiksuojamas kultūrinis smurtas ir perteikiamas toksiškas vaizdavimas – stereotipizavimas, ignoravimas, kuris gali neigiamai paveikti jaunųjų skaitytojų požiūrį į pasaulį (plg. Auma, 2021).

Straipsnyje nuodugniau gilinamasi į įvairovę vaikų literatūroje, nes ši tema vaikų literatūrologijoje, ypač lietuvių, itin nauja. Tyrime pasitelkti šių mokslininkų teoriniai įrankiai: J. A. Bankso kultūrinės įvairovės samprata, integracijos laipsniai, remiamasi R. S. Bishop knygų kaip langų, slankiojamųjų stiklinių durų, veidrodžių ir C. Myers knygų kaip žemėlapių metaforomis.

2. Įvairovės temų pokytis Baltijos šalių regione

Įvairovė Baltijos šalių regiono vaikų literatūroje iki 1991 m., kai buvo atkurta nepriklausomybė, buvo gana lokali, konservatyvi, didele dalimi izoliuota nuo Vakarų šalių: stigo knygų, leidinių įvairiomis temomis, ypač apie daugiakultūriškumą, rasinius ir kultūrinius skirtumus. Tai susiję ir su kai kurių temų ribojimu tuo metu šiame regione. Po 1991 m. Baltijos regiono šalys atsigavo, pradėjo kurti nauja vaikų ir jaunimo rašytojų bei iliustruotojų karta. Padaugėjo leidyklų, publikuoti nauji leidiniai, vertimai iš užsienio kalbų, ypač Šiaurės šalių vaikų literatūros. Neabejotina, kad vienas iš įvairovę skatinančių veiksnių buvo vertimai. Atsirado naujo žanro knygų: maginės fantastikos, komiksų, ypač išsiskyrė paveikslėlių knygos. Jų skaičius išaugo – tiek originaliųjų, tiek verstinių (plg. Stikāne, 2017; Urba, 2018; Palm, 2017). Po beveik dviejų nepriklausomybės dešimtmečių lietuvių vaikų literatūra išgyveno didžiulį pakilimą: išaugo paauglių literatūra, atsirado naujų klasikinių ir šiuolaikinių vertimų (plg. Urba, 2018). Estų fantastinėse knygoje, skirtose vaikams, ryškus filosofinis teksto turinys, gvildenamos šiuolaikinio gyvenimo problemos – vaiko vienišumo, tapatybės (plg. Palm, 2017). Įvairovė estų vaikų literatūroje konservatyvesnė (plg. Reinmaa, 2018). Vaikų ir jaunimo literatūroje pradėta kelti klausimą apie lyčių politiką siekiant aprėpti ne tik tradicinius berniukų ir mergaičių modelius, vaidmenis, bet ir emancipuotos mergaitės vaizdavimo būtinybę, atsisakyti neigiamų vyrų ar moterų tipažų (plg. Tarrend, 2007). Latvių literatūroje kitoniškumo temos gvildenamos per socialines problemas ir susvetimėjimą, panašiai kaip ir lietuvių vaikų literatūroje. Lietuvoje apie įvairovę vaikų literatūroje rašyta Kęstučio Urbos:

Seniai aišku, kad vaikų ir paauglių literatūroje nebėra draudžiamų temų ir problemų, nėra tabu. Šiuo požiūriu literatūra labai įvairi. Iš teminių tendencijų gal paminėčiau tiek pasaulio, tiek lietuvių rašytojų kūrybos erdvėje stiprėjančią *kito*, *kitokio* temą. Greičiausiai tai diktuoja atsiveriančios sienos, būtinybė suvokti, pažinti ir priimti kitos rasės, kitokios patirties žmogų. Kaip šio motyvo variantą minėčiau negalios, nepagydomos ligos vaizdavimą (Urba, Baužaitė, 2018).

Eglės Baliutavičiūtės straipsnyje „Ar daug šiuolaikinėje mūsų vaikų literatūroje įvairovės?“ pabrėžta, kad terminas „įvairovė“ neįprastas ir beveik nevartojamas. Pasak autorės, lietuvių vaikų literatūroje vartojamas terminas „kitas“, tačiau jis per siauras įvairovei nusakyti: „Bene populiariausia įvairovės tema lietuvių ir pasaulinėje vaikų literatūroje – socialinės rizikos aplinkoje augančių vaikų, paauglių ir žmonių su negalia vaizdavimas.“ (Baliutavičiūtė, 2022). Apie *kitą* ir *kitokį*, negalią, etninės grupės atstovus rašę mokslininkai taip pat neišskyrė (e)migrantų vaikų literatūros ir sąvokos „įvairovė“. Plačiau šis aspektas netyrinėtas.

Vyresniesiems paaugliams skirtose (e)migrantų knygoje viena opiausių problemų tampa šeimos skyrybos, nauji partneriai, patėvio ar įmotės atsiradimas. Sudėtingas vaikų patirtis iš įvairių perspektyvų reflektuoja ne vienas lietuvių autorius, gyvenantis emigracijoje ar rašantis apie ją.

Šeimos modelio transformacijos nuosekliai plėtoja Akvilina Cicėnaitė. Jos kūrinuose „Kad mane pamatytum“, „Viskas apie mano šeimą“, „Mano tėtis ir kiti nesusipratimai“, „Niujorko respublika“, „Kengūrų slėnio paslaptis“, „Raudonosios Uolos prakeikimas“ dažnai pasirenkamas nepilnos šeimos modelis. Autorė įvairiais aspektais analizuoja skyrybas išgyvenusio vaiko situaciją: emocinį nesaugumą, lojalumo konfliktus, bandymą priimti naujus šeimos narius ir ieškoti savo vietos pakitusioje struktūroje.

Kitoniškumo patirtį šeimos ir socialinės aplinkos kontekste perteikia Laura Varslauskaitė tekste *Mano didelis mažas Aš* (2016), kuriame vaizduojama Dauno sindromą turinčio paauglio jausena. Išskirtinumas ir socialinė atskirtis tampa svarbia tapatybės formavimui.

Migracijos kontekste šeimos išardymo problemą aktualizuoja Unė Kaunaitė romane *Laiškai Elzei* (2016) – aprašo Lietuvoje palikto paauglio situaciją, kai tėvai emigravę: išryškėja emocinės atskirties, vienišumo ir savarankiško brendimo įtampas.

Šeimos skilimo temą plėtoja ir estų autorė Kristiina Kass knygoje *Samueli vōlupadi* (2006), perteikdama besiskiriančios šeimos situaciją vaiko žvilgsniu. Socialinio pažeidžiamumo aspektas ryškus ir kūrinyje *Kāru-Kaarel* (2006), kuriame vaizduojama varginga berniuko kasdienybė be tėčio – tik su mama ir močiute.

Šeimos pokyčių ir seksualinės tapatybės sankirtą jautriai analizuoja kita estų rašytoja Enė Sepp romane *Vabandust, aga mis asja?!* (2016; angl. *Sorry, but – what?!*). Jame vaizduojama paauglė Džeinė, gyvenanti su išsiskyrusia mama, kuri užmezga santykius su moterimi. Autorė įtaigiai perteikia dukros jauseną, kylančią dėl mamos sprendimo, ir mokykloje patiriamas patyčias – paauglė tampa homofobijos auka.

Taigi (e)migrantų literatūroje vyresniesiems paaugliams svarbiomis temomis tampa šeimos irimas, socialinė ir emocinė atskirtis, kitoniškumas ir diskriminacijos patirtys.

3. Rasės atstovo vaizdavimas

Baltijos šalių (e)migrantų literatūroje itin populiarus žanras – paveikslėlių knygos. Vaikų rasinės nuostatos ir išankstinis nusistatymas formuojasi nuo labai ankstyvo amžiaus. Jie pradeda atpažinti rases nuo dvejų metų, o nuo trejų jau gali būti paveikti visuomenės socialinių normų, reikšti išankstinį nusistatymą dėl lyties, rasės ar negalios (plg. Wilson, 2014, p. 1–3). Knygos itin reikšmingos, nes gana anksti pradeda formuoti toleranciją bet kuriai rasei ar etninei grupei.

Vienos ar kitos rasės ar etninių grupių atstovų reprezentacija Baltijos šalių vaikų ir jaunimo literatūroje, ypač kuriamoje (e)migrantų autorių, nėra itin dažna. Vis dėlto galima išskirti keletą reikšmingesnių pavyzdžių.

Vienas jų – Vaivos Rykštaitės kūrinys *Ugnikalnio deivė ir Džonas iš Havajų* (2016). Vienas iš knygos veikėjų – Havajuose gyvenantis Džonas, kilęs iš mišrios šeimos. Šis 65-erių metų „hapa“ (havajietiška reiškia mišrią kilmę) apibūdinamas kaip „pusiau rudas, pusiau baltas“ (2016, p. 12). Jo tėvas yra havajietis, motina – baltaplaukė lietuvė. Taigi personažo tapatybė konstruojama kaip dviejų kultūrų sandūra.

Kitas pavyzdys – latvių rašytojo Tomso Kreicbergso (tikr. Tom Crosshill) jaunimui skirtas romanas *The Cat of Havana* (2016; latv. *Havanas kaķu karalis*, 2019), vaizduojan-

tis šešiolikmečio Ricko gyvenimą spalvingoje Kuboje. Paauglys taip pat mišrios kilmės: motina – kubietė, tėvas – vokietis. Kultūriškai ir socialiai margas Havanos kontekstas tampa svarbia herojaus brendimo ir savivokos erdve, o daugiakultūrė kilmė – reikšmingu tapatybės formavimo veiksmu.

Straipsnyje pasirinkta plačiau analizuoti L. Mumgaudytės paveikslėlių knygą *Pono Čao diena* rasės reprezentanto aspektu. Ši knyga pelnė pirmojo Nacionalinio vaikų literatūros konkurso (2014 m.) trečiąją premiją. Rašytoja minimalistiniu stiliumi komišškai perteikia neįprasto lietuvių vaikų literatūroje veikėjo kino Čao, mongolidų rasės atstovo, ir paukštuko bendravimą. Jis perauga į konfliktą, vėliau – į smagų žaidimą. Rašytoja vaizduoja trumpą žaismingą istoriją, greičiausiai įkvėptą daugiakultūrio gyvenimo Briuselyje, kuriame ji kurį laiką gyveno.

Paveikslėlių knyga skirta patiems mažiausiems vaikams, todėl pasakojimas apie poną Čao, jo kasdienybę ir kultūrinę aplinką perteikiamas pirmiausia vizualinėmis priemonėmis, tekstas minimalus. Tokia reprezentavimo strategija atitinka pirmąjį J. A. Bankso daugiakultūriškumo reprezentacijos laipsnį – prisidėjimo, kai kultūriniai skirtumai perteikiami per išorinius, lengvai atpažįstamus bruožus ir šventines ar kasdienes detales. Pagrindinis personažas vaizduojamas pasitelkus tipiškus kinų išvaizdos bruožus: jis plikas, apvalaus gelsvo veido, siaurų akių, su ilgais nukarusiais ūsais. Jo aprangą sudaro marškiniai, kelnės ir kepurė – vizualiai akcentuojami vyriškos aprangos elementai. Kultūrinę reprezentaciją stiprina ir knygos meninė technika – paveikslėliai iš lietuviško spalvoto lino, kurį autorė specialiai atsisiuntė iš Lietuvos į Briuselį. Iš lino karpinių kuriama kiniška atmosfera integruoja lietuvišką matmenį.

Siužetas grindžiamas kasdienybės scenomis. Čao diena prasideda nuo dubenėlio ryžių – maisto produkto, glaudžiai siejamo su kinų mitybos kultūra. Konfliktas užsimezga tada, kai paukštukas, panoręs ryžių, jų negauna ir, norėdamas pamokyti Čao, nusineša jo kepurę. Prasideda gaudynės, kurios virsta pagrindine pasakojimo ašimi.

Vydamasis paukštuką Čao atsiduria turguje – judrioje, socialiai ir kultūriškai reikšmingoje erdvėje. Vaisių ir daržovių gausa (obuoliai, riešutai, vyšnios, morkos, baklažanai, pomidorai) reprezentuoja tradicinius kinų verslus – žemdirbystę, daržininkystę ir sodininkystę. Turguje gausu tiek kinų, tiek baltaodžių vyrų ir moterų; „įpykę ir nepatenkinti“ (Mumgaudytė, 2014³) dėl kilusios sumaišties, jie taip pat įsitraukia į gaudynes.

Nors veiksmas vyksta neapibrėžtoje erdvėje, vizualiniai ženklai leidžia ją sieti su Kinija. Paukštuko skrydį lydi kalnai, žuvų pilna upė, valtis, į kurią įsėda Čao. Tačiau vaizduojamas ir žydinčių tulpių laukas – motyvas, galintis asocijuotis tiek su Europa, tiek su Kinija, iš kurios, manoma, tulpės atkeliavo į Vakarų. Šis erdvės dvilypumas dar labiau sustiprina kultūrų sąveikos įspūdį. Galiausiai Čao ir paukštukas nuo smalsuolių pasislepia medžiuose.

Knyga užbaigiama žaisminga scena: Čao užmiega ir paukštukas vėl nusineša kepurę. Nors personažo charakteris nėra detaliam išplėtotas, jis kuriamas per dinamišką veiksmą ir emocinę kaitą – nuo staigaus pykčio ir įsiplieskimo iki atsipalaidavimo. Vaikams patrau-

³ Šios ir kitų paveikslėlių, pasakų knygų puslapiai nenumeruoti, todėl pacitavus nenurodyti.

klus pažįstamas gaudynių ir slėpynių žaidimo motyvas leidžia perteikti ne atstumiantį, o žaismingą kino paveikslą. Personazo charakteris formuojamas situaciškai, atskleidžiant jo jausenas ir poelgius skirtingose aplinkybėse.

Taigi ši paveikslėlių knyga ne tik moko dalytis, bet ir skatina pažinti *kitą*, ugdo empatiją ir toleranciją skirtingų rasių ir kultūrų žmonėms. Skaitytojai nuteikiami atvirumui ir pasirengimui susidurti su kultūrine įvairove.

4. Imigrantai – laukiniai ar nauji draugai?

Aktualiomis temomis ir originalia vizualine raiška išsiskiria iliustruotojos Issos Watanabės tylioji⁴ paveikslėlių knyga *Migrantai* (isp. *Migrantes*, liet. 2022). Bežodė istorija perteikia priverstinę įvairių personifikuotų gyvūnų migraciją į svetimą, nežinomą šalį, ieškant saugesnio ir geresnio gyvenimo. Pasakojimas konstruojamas kaip kelionė, kupina išbandymų: veikėjai brenda per tamsų mišką, plaukia pavojingu laivu, nuolat susiduria su mirties grėsme. Knygos tema susijusi su pačios autorės patirtimi. Nuo 2000 m. ji gyveno Maljorkoje, Ispanijoje, kur susidūrė su migrantų bendruomenėmis, skaitė jų sukrečiančias istorijas, matė kenčiančius vaikus. Vėliau iliustruotoja sugrįžo į gimtąjį Peru. *Migrantes* sulaukė plataus tarptautinio pripažinimo – knyga išversta į trylika kalbų, taip pat ir į lietuvių. Tylusis pasakojimas apie migraciją peržengia kalbines, kultūrinės ribas ir tampa universalia šiuolaikinio pasaulio patirties refleksija.

Estų, latvių ir lietuvių vaikų literatūrose 2014–2020 m. taip pat sukurti keli kūriniai apie migrantus. Iš jų paminėtinos: estų rašytojos Kairi Look apysaka *Lemūriukas Vilius iškeliauja* (est. *Leemuripoeg Ville teeb sääred*, 2012; liet. 2019), latvių rašytojos ir iliustruotojos Gerdos Märtens paveikslėlių knyga *Šiaurės pašvaistė* (est. *Virmalised*, 2020; angl. *The Northern Lights*, 2020), Jurgos Vilės ir Linos Itagaki grafinis romanas *Sibiro haiku* (2017), Monikos Vaicenavičienės pažintinė paveikslėlių knyga *Per balas link ausros: pasakojimas apie daktaro Jono Basanavičiaus keliones ir darbus* (2018).

U. Kesterės paveikslėlių knygoje *Nekviesti svečiai* perteikiamas dialogas tarp *aš* ir *kito, savo* ir *svetimo*. Šią knygą 2017 m. įvertino Švedijos vaikų ir jaunimo knygų klubas „Barnens bokklubb“, 2018 m. ji tapo IBBY Estijos skyriaus paveikslėlių knygų „Babelio bokštas“ laureate. Knygoje perteikiama imigrantų jausena atsidūrus nežinomoje šalyje. Pagrindinis veikėjas – baltas triušis, dažnas ir mėgstamas vaikų literatūroje⁵.

Kūrinio pradžioje triušis įsigyja vasarnamį ir ketina ramiai leisti atostogas, tačiau idiliška pradžia suardoma. Prie savo kiemo fontano jis netikėtai išvysta keturis nekviestus svečius – liūtą, tigrą, gepardą ir panterą. Šie Afrikos laukiniai katinių šeimos gyvūnai triušio erdvėje pasirodo kaip svetimkūniai, todėl jų vizitas gali būti traktuojamas kaip pabėgėlių reprezentacija.

⁴ Tylioji (angl. *Silent book*), dar vadinama bežodė knyga, tik su paveikslėliais, daugiausia skirta nemokantiems skaityti vaikams arba imigrantams, pabėgėliams.

⁵ Pasaulio tautų pasakos, B. Potter *Pasaka apie triušį Petriuką* (angl. *The Tale of Peter Rabbit*, 1902, liet. 1998), L. Carrollio *Alisa Stebuklų šalyje* (angl. *Alice's Adventures in Wonderland*, 1865, liet. 1957, 2013, 2002, 2015, 2021, 2022), kt.

Triušis vaizduojamas kaip ramus, tvarkingas, jaukių ir spalvingų namų šeimininkas. Savitai dekoruota jo aplinka – sienas puošia morkų ir kiškio kopūstų paveikslai, interjere atsiranda net rožinis pianinas. Ši estetiškai harmoninga, „sava“ erdvė priešpriešinama ištroškusiems ir alkaniems laukiniams gyvūnams. Atsigėrę iš fontano, svečiai atgauna jėgas ir tampa dar aktyvesni. Juos stebėdamas triušis patiria įvairias emocijas – nuo nuostabos ir išgąščio iki nerimo ir baimės. Susidūrimas su nepažįstamuoju, iš kurio neaišku, ko tikėtis, sužadina natūralų norą jį išguiti.

Bandydamas situaciją suvaldyti, triušis pasiūlo svečiams burokėlių, tačiau šie, užuot nurimę, ima dar labiau siautėti. Toks elgesys pagrindiniam veikėjui atrodo ne tik neįprastas, bet ir nesuprantamas. Jo sutrikimas perteikiamas išraiškinga kontrastingų spalvų iliustracija – balto triušio figūra išryškėja mėlyno telefono fone. Skambutis mamai atskleidžia veikėjo nesavarankiškumą ir polinkį kliautis autoritetu. Iš pradžių galima tikėtis, kad vyresniosios kartos atstovė pasiūlys stereotipišką, atstumiantį sprendimą. Tačiau autorė apverčia situaciją: mama pataria surengti vakarėlį ir priimti nelauktus svečius. Šis netikėtas sprendimas griauna išankstinę nuostatą. Vakarėlio metu triušis artimiau susipažįsta su atvykėliais, valgymas kartu tampa bendrystės aktu, o svetimieji palaipsniui virsta savais.

Remiantis J. A. Bankso teorija, toks siužeto posūkis gali būti siejamas su transformaciniu ir socialinio veiksmo daugiakultūrio ugdymo lygmenimis. Triušio sprendimas keisti elgesį reiškia ne tik asmeninę nuostatų kaitą, bet ir aktyvų veiksmą, padedantį įveikti įsisenėjusius stereotipus apie pabėgėlius. Pabėgėlių „įsileidimas“ į savo erdvę ir prisitaikymas prie jų poreikių modeliuoja tolerantišką, pagarbų santykį su kitu. Taip kūrinyje dekonstruojamas išankstinis stereotipas: pažinus tariamai svetimą, jis tampa savu. Vieno veikėjo nuostatos pokytis simboliškai rodo, kad individualus sprendimas gali inicijuoti platesnę socialinę kaitą. Pasakojimo pabaigoje triušio ir jo svečių santykis įgauna tarpkultūrinio dialogo bruožų.

5. Psichologinis aš atsparumas

Psichologinio atsparumo tema, *kito* netolerancija *kitokiai* nuomonei itin ryškiai perteikiama kitoje U. Kesterės paveikslėlių knygoje *Ežiukas ir didžioji uoga*, skirtoje 3–6 metų vaikams. Šios knygos analizei aktualus psichologijoje vartojamas terminas „psichologinis atsparumas“. Juo apibūdinamas žmogus, gebantis įveikti sudėtingus gyvenimo laikotarpius, atlaikyti nelaimes ir traumas, po jų atsigauti, atkurti vidinę pusiausvyrą (plg. Tovah, Fitzpatrick, 2025, p. 14).

Istorijos pradžioje ežiukas kantriai laukia, kol prinoks didžiausia gervuogė. Rašytojai ir iliustruotojai pavyko sukurti minkštą, lankstų, psichologiškai trapų, veikiausiai dar jauno ežiuko charakterį. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad gyvūnėlis, turintis spyglius, geba apsiginti ir apginti savo poziciją. Tačiau jis vaizduojamas priešingai – pernelyg nuolaidus, geraširdis, linkęs nusileisti visiems jį kritikuojantiems gyvūnams: varnai, lapei, pelėdai, žebenksčiai. Taip atskleidžiama skirtingų visuomenės narių ir jų nuomonių įvairovė, su kuria susiduria pagrindinis herojus. Įtaigiai parodoma, kaip veikėjas patiria netikėtus iššūkius ir tarsi „grūdinasi“ beveik nepratardamas nė žodžio, tyliai pakludamas kitų nuomonei ir taip pamažu bręsdamas.

Pavargęs nuo žvėrelių kritikos ir nuolatinių siūlymų, ežiukas nusprendžia pabėgti: paskubomis prieina upelį, įsikelia į valtį uoga ir nuplaukia. Ežeras ir vanduo tampa simboline tarpine sfera – erdve tarp ankstesnės patirties ir galimos vidinės transformacijos. Pamatęs antį, pagrindinis herojus mintyse ją sumenkina, svarstydamas, ką galėtų pasakyti „ši kvailė“ (Kestere, 2020). Taip kuriama paradoksali situacija: veikėjas, pats kentėjęs nuo išankstinių vertinimų, ima vadovautis tokia pačia nuostata *kito* atžvilgiu. Vis dėlto situaciją pakeičia *kitoks* anties elgesys – užuot kritikavusi ar menkinusi, ji pagiria uoga. Šis netikėtas palaikymas suteikia ežiukui pasirinkimo galimybę: klausyti svetimų balsų ar pasitikėti savimi. Ežiukas pasiūlo uoga suvalgyti drauge ir draugiškai ja pasidalija – tai jau sąmoningas, savarankiškas sprendimas, grįstas ne baime, o vidiniu apsisprendimu.

„Literatūra yra viena iš alternatyvų, skatinančių imtis atsakomybės ir spręsti savarankiškai, kokių veiksmų imtis“ (Short, 2022, p. 32). Taigi jaunieji skaitytojai mokomi psichologinio atsparumo – gebėjimo išgirsti įvairias nuomones, tačiau neprarasti savojo *aš* ir nekeisti sprendimų vien todėl, kad kažkas juos kritikuoja. Pabrėžiama pasitikėjimo savimi svarba, nes *kitokia* nuomonė egzistuos visada. U. Kesterė, pasitelkdama animalistinį pasaulį, metaforiškai vaizduoja visuomenę, kurioje neretai stinga tolerancijos ir pagarbos *kitokiai* pozicijai.

Knygoje taikliai ir pagaviai panaudotas vizualaus kontrasto principas: ežiukas kelyje tarsi mažėjo, traukėsi, o uoga vis didėjo (tapdama knygos veikėja) – kaip ir su ja susijusi problema. Šis antinomijos principas pasitelkiamas knygoje kiekvieną kartą, kai problemą sureikšmina kiekvienas sutiktas *kitas*, o ežiuko *aš* savivertė menkėja. Taip ugdomas ne tik psichologinis tvirtumas, bet ir *kito* pažinimas, kritinis mąstymas, bandymas spręsti problemą (pabėgimas, nuplaukimas upeliu ir netikėta pažintis su *kitoku*, galiausiai priimtas sprendimas).

Panaši situacija plėtojama ir E. Daciūtės pasakoje „Keturiolios saulės“. Vis dėlto šių kūrinių problemos sprendimo būdas skiriasi. U. Kesterės knygoje iniciatyva paliekama pačiam pagrindiniam herojui (minimalistinė ežiuko kalba, tėvų nebuvimas ir kritikuojantys *kiti* išryškino jo vidinį apsisprendimą). E. Daciūtės tekste situacija perteikiama kitaip. Gražią šeštadienio popietę pagrindinė herojė, meškė Uršulė ateina prie upelio ir panyra į *savą* pasaulį. Mažoji dailininkė nupiešia keturias saules. Pro šalį pravažiuojantis Lukas pastebi, kad keturios saulės vienu metu neįmanomos. Atsižvelgusi į draugo pastabą, Uršulė perpiešia darbą. Vėliau teta Adelaidė taip pat pasiūlo pataisyti piešinį – veikėja paklūsta ir šiam siūlymui. Rozmari pasigenda boružėlių ir jos netrukus atsiranda lape. Taip kiekviena išorinė nuomonė palieka pėdsaką kūrinyje, o kartu ir pačios herojės savijautoje: „Uršulės džiaugsmas su kiekvienu piešiniu tirpo kaip varveklis pavasarį – lašelis po lašelio. Netrukus priešais gulėjo keturi primarginti lapai.“ (Daciūtė, 2016). Prozininkė įveda didaktinį akcentą – pono Alberto figūrą. Jo pastebėjimas, kad darbai atrodo tarsi piešti ne vienos meškės, bet keturių skirtingų, padeda mažajai veikėjai suprasti potekstę: ji išsaugo pirminį piešinį su keturiomis saulėmis, o kitus lapus paverčia laiveliais. Taigi E. Daciūtės tekste savasties suvokimas inicijuojamas iš išorės – per suaugusiojo autoritetą.

Estų rašytojos ir iliustruotojos T. Kitsik knygos *Krokodilo uodega* pagrindinis veikėjas krokodilas taip pat problemą sprendžia pats. Autorė gvildena tokią pačią problemą,

tik pasirenka *kitą* žiūros tašką. Vaizduojamas krokodilas su labai ilga uodega, kuria iš pradžių džiaugetis ir mėgavęsis, nes ji daug kur padėdavusi: žaisti badmintoną, kažką pasiekti aukštai. Tačiau kartais uodega ir sukeldavo problemų: pradingdavo tankmėje, pakeliui prikabindavo kitus gyvūnelius. Žmonėms nepatikdavo, kai krokodilas dėl ilgutėlės uodegos užimdavo visą baseiną ar atsistodavo į eilę, už kurios *kiti* stovėdavo nuliūdę. Kadangi krokodilas buvo mandagus ir nesavanaudis, jis nusprendė uodegą apsukti aplink save – būti tokiu, kokio tikisi *kiti*. Tačiau jis suprato, kad nuolat stengtis prisitaikyti prie *kitų* lūkesčių ribojant save yra varginama ir neįmanoma. Pasaka pabrėžia savęs priėmimo, individualumo ir ribų svarbą.

Taigi analizuotuose kūriniuose per veikėjų charakterius ir poelgius „nubraižomi“ C. Meyer minėti elgesio, scenarijų žemėlapiai, kaip vertėtų elgtis susidūrus su *kitu*, stiprinti savo gynybą ir ugdyti psichologinį *aš* tvirtumą.

6. Kitokios išvaizdos vaikas

Neigjama nuomonė, netolerancija *kitokiam* kūdikiui ar vaikui fiksuojama nuo seno: XIX a. pab. – XX a. pirmojoje pusėje užrašytose lietuvių mitologinėse sakmėse perteikiamas neigiamas požiūris į kitokius naujagimius ir neįgaliuosius. Jis reiškiamas tiek šeimos, tiek kaimo bendruomenės lygmeniu. Jurgitos Macijauskaitės-Bondos teigimu, toks požiūris sietinas su senąja lietuvių pasaulėžiūra ir su ja susijusiais tikėjimais (2007, p. 17–18).

J. Baltrukonytės knygoje *Filmukai* (2016) išsiskiria istorija „Dryžuota Kiškiukė“. Pavadinimą lydi paaiškinimas: „Baisi istorija apie baisiuosius brolius, kuri labai gerai baigiasi!“ Kūrinio centre – kitokia Kiškiukė, Kiškių šeimoje gimusi *kitokios* išvaizdos, pavadinta Dryžuota, iliustruotojo A. Kriščiūno pavaizduota kaip kalinė, vilkinti mėlynais ir raudonais dryžiais nuspaltintais drabužiais. Iki tol Kiškių šeima buvusi laiminga: „Visi pilki, gražūs ir laimingi. Nieko jiems netrūko.“ (Baltrukonytė, 2016). Atsiradus Dryžuotai Kiškiukei, šeimą ištikęs emocinis šokas – mama pravirko ir guodėsi vyrui: „Na, taip, ji keistoka, bet argi ne miela?“ (Ten pat). Kiškis tėtis taip pat neslėpęs jaudulio: „ūsai suvirpėjo“, „pasilenkęs pabučiavo“, užuodus saldų kūdikio kvapą „jo širdį užvaldė meilė“. Pavaizduota besąlygiška tėvų meilė vaikui, nors šeima ir buvusi ištikta pirminio šoko dėl kitokios išvaizdos. Ilgai tęsėsi ir brolių neigjama reakcija, tėvams jie sakė: „– Ką norit, darykit, bet mūsų ateičiai nekenkit. Niekam jos nerodykit. Draugus prarasim, darbo neturėsime, mirsim skurde.“ (Ten pat). Tėvai pasidavę vaikų spaudimui ir laikę Kiškiukę nuo kaimynų ir pasaulio atokiau, kad išvengtų pajuokos ir patyčių. Dienomis dukrelė miegodavusi, o į lauką galėdavusi išeiti su mama tik naktimis: „Kiškiukė net nežinojo, kad diena yra tada, kai būna šviesu ir spindi saulė.“ (Ten pat). Šešerių metų sulaukusios Kiškiukės mama, bijodama pajuokos, iš pradžių nenorėjo jos leisti į mokyklą. Stereotipiškai mąstė ir broliai. Tačiau vis dėlto mama pasipriešino išankstinei nuomonei ir nusprendė nueiti į mokyklą. Rašytoja sumaniai atskleidė, kaip *kitoks* mokytojos sprendimas nulėmė Kiškiukės ateitį: „– Dryžuota?! Juk tai nuostabu! Mes kaip tik rengiame vaidinimą ir ieškome dryžuoto aktoriaus.“ (Ten pat).

Remiantis J. Bankso daugiakultūriškumo samprata teigtina, kad Kiškiukės mama ir mokytoja išdrįsta transformuoti įsisenėjusį požiūrį į *kitokį*, išvelgdamos ir atradamos kitoniškumo privalumus. Jų socialinio veiksmo intencija (atvesti į mokyklą ir priimti) suteikia galimybių pagrindinei veikėjai ir jos šeimai išlikti oriai. Skaitytojams siunčiama žinutė, kad nestandartiškai mąstantys žmonės gali keisti gyvenimą, laužyti stereotipus.

Išvados

Baltijos regiono (e)migracijos naratyvai vaikų literatūroje atskleidžia skirtingų kultūrų ir patirčių sankirtas, plečia jaunojo skaitytojo pasaulio suvokimą. Literatūroje reprezentuojama pasaulio įvairovė reikšmingai veikia vaikų savivertę, tapatybę, pasaulėžiūrą ir vertybines nuostatas. Iki nepriklausomybės atkūrimo Baltijos šalims buvo būdingesnis lokalesnis, homogeniškesnis socialinis ir kultūrinis gyvenimas, todėl požiūris į rasę, kultūrinę ar su negalia susijusią įvairovę dažnai išlikdavo konservatyvus. Atsivėrus sienoms ir suintensyvėjus migracijos procesams, atsirado naujų galimybių pažinti kitoniškumą, o literatūroje ėmė ryškėti naujos temos ir jautresni reprezentacijos būdai. (E)migrantų kūrinių analizė rodo kintančias nuostatas ir požiūrius vaikų literatūroje.

Nors rasinės ir etninės įvairovės reprezentacija Baltijos šalių vaikų ir jaunimo literatūroje vis dar nėra gausi, mišrios kilmės personažai pasitelkiami siekiant reflektuoti transkultūrinę patirtį, migraciją ir daugialypę tapatybę. Ypač išskirtinos paveikslėlių knygos ir pasakos, kuriose aktualizuojamos tolerancijos, rasinės ir išvaizdos įvairovės, imigracijos ir tapatybės problemos. Šiuose kūriniuose skaitytojams, pasitelkiant R. S. Bishop metaforą apie langus, veidrodžius ir slankiąsias stiklines duris, suteikiama galimybė ir atpažinti save, ir pažinti *kitą*. J. A. Bankso išskirti daugiakultūriškumo integracijos laipsniai atpažįstami L. Mumgaudytės kūrinyje *Pono Čao diena*, tačiau nuosekliausiai jie plėtojami U. Kesterės knygoje *Nekviesti svečiai* ir J. Baltrukonytės pasakoje „Dryžuota Kiškiukė“, kuriose siekiama ne tik reprezentuoti kitoniškumą, bet ir skatinti požiūrių transformaciją ir socialinį veiklumą. U. Kesterės *Ežiukas ir didžioji uoga*, E. Daciūtės „Ketrios saulės“ ir T. Kitsik *Krokodilo uodega* gali būti siejami su B. C. Meyers knygų kaip žemėlapių metafora – šie tekstai modeliuoja galimas veikimo strategijas, moko psichologinio atsparumo, gebėjimo apginti savo poziciją ir nesutrikti susidūrus su išoriniu spaudimu.

Taigi Baltijos regiono vaikų literatūroje fiksuojamas aiškus požiūrio pokytis į rasę, kitoniškumą, imigrantus ar negalią: atsisakoma tradicinio, konservatyvaus ir neretai neigiamo vertinimo, renkamasi atviresnę, demokratiškesnę laikyseną. Stiprėja tolerancija, ryškėja savasties ir tapatumo refleksija, pabrėžiama savitumo išsaugojimo svarba. Laisvinamasi iš stereotipinio mąstymo, kritiškai vertinamos sustabarėjusios nuostatos, aktualizuojama individuali pozicija, psichologinis atsparumas ir savarankiško sprendimo priėmimo reikšmė.

Šaltiniai

- Baltrukonytė, J., 2016. *Filmukai [Cartoons]*. Iliustravo A. Kriščiūnas. Vilnius: Alma littera.
- Daciūtė, E., 2016. *Meškių istorijos. Svajonių sodas [The Bear Stories. The Dream Garden]*. Iliustravo R. Kaper. Vilnius: Tikra knyga. [In Lithuanian].
- Daciūtė, E., 2025. Autorės pokalbis su rašytoja ir iliustratore [Author's conversation with writer and illustrator]. Vilnius, 2025 m. vasario mėn. [In Lithuanian].
- Kestere, U., 2017. *Nelūgtie ciemiņi [The Uninvited Guests]*. No zviedru valodas tulkojis U. Kēsteris. Rīga: Zvaigzne ABC. [In Latvian].
- Kestere, U., 2020. *Ezītis un lielā oga [The Little Hedgehog and the Giant Berry]*. No zviedru valodas tulkojusi I. Grezmane. Rīga: Zvaigzne ABC. [In Latvian].
- Kitsik, T., 2019. *Krokodilli saba [The Crocodile's Tale]*. Kunstnik T. Kitsik. Tallinn: Koolibri. [In Estonian].
- Mumgaudytė, L., 2014. *Pono Čao diena [The Day of Mr. Chao]*. Dailininkė L. Mumgaudytė. Vilnius: Labdaros ir paramos fonas „Švieskime vaikus“. [In Lithuanian].

Literatūra

- Auma, M. M., 2021. Understanding the Diversity Gap in Children's Literature. *Zeitgeister*. Available at: <<https://www.goethe.de/prj/zei/en/art/22085499.html>>. [Accessed 25 November 2025].
- Baliutavičiūtė, E., 2022. Ar daug šiuolaikinėje mūsų vaikų literatūroje įvairovės? [Is there much Diversity in our Contemporary Children's Literature?]. *Literatūra ir menas*, 19, 2022 11 04. Prieiga: <<https://literaturairmenas.lt/literatura/egle-baliutaviciute-ar-daug-siuolaikineje-musu-vaiku-literaturoje-ivairoves>>. [Žiūr. 2025 06 12]. [In Lithuanian].
- Banks, J. A., 1989. Approaches to Multicultural Curriculum Reform. *Trotter Review*, 3 (3), article 5. Available at: <https://scholarworks.umb.edu/trotter_review/vol3/iss3/5>. [Accessed 25 November 2025].
- Bishop, R. S., 1990. Mirrors, Windows, and Sliding Glass Doors. *Perspectives: Choosing and Using Books from the Classroom*, 6 (3), Summer 1990. Available at: <<https://scenicregional.org/wp-content/uploads/2017/08/Mirrors-Windows-and-Sliding-Glass-Doors.pdf>>. [Accessed 25 November 2025].
- Buijn, Y. de, Emmen, A. G., Rosanneke, Mesman, J., 2021. Ethnic Diversity in Children's Books in the Netherlands. *Early Childhood Education Journal*, 49, p. 413–423. Available at: <<https://link.springer.com/article/10.1007/s10643-020-01080-2>>. [Accessed 25 November 2025].
- Calder, D., Tumasonytė, J., 2022. Apie žmogaus teises ir įvairovę vaikų literatūroje [On Human Rights and Diversity in Children's Literature]. *370 smalsiems protams*. Prieiga: <<https://370.diena.lt/2022/10/31/apie-zmogaus-teises-ir-ivairove-vaiku-literaturoje/>>. [Žiūr. 2025 06 01]. [In Lithuanian].
- Casement, R., 2002. Differentiating Between the Terms „Multicultural“ and „Diversity“: Broadening the Perspective. *Language Arts Journal of Michigan*, 18 (1), article 2. <https://doi.org/10.9707/2168-149X.1298>. Available at: <<https://scholarworks.gvsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1298&context=lajm>>. [Accessed 01 June 2025].
- Dahlen, S. P., 2019. Picture This: Diversity in Children's Books 2018 Infographic. *WordPress.com*. June 19. Available at: <<https://readingspark.wordpress.com/2019/06/19/picture-this-diversity-in-childrens-books-2018-infographic/>>. [Accessed 01 June 2025].
- Gecko Press, 2019. Otto Goes North: Q&A with Ulrika. *Geckopress.com*. Available at: <<https://geckopress.com/otto-goes-north-qa-with-ulrika-kestere/>>. [Accessed 01 June 2025].
- Koppel, A. A., 2023. Kairi Look: An Author Who Treads Boundaries. *Estonia Literary Magazine*, 2. Available at: <<http://elm.estinst.ee/featured-writers/kairi-look-an-author-who-treads-boundaries>>. [Accessed 01 June 2025].

Leahy, M. A., Foley, B. C., 2018. Diversity in Children's Literature. *World Journal of Educational Research*, 5 (2), pp. 172–183. <https://doi.org/10.22158/wjer.v5n2p172>. Available at: <<https://www.scholink.org/ojs/index.php/wjer/article/view/1335/1493>>. [Accessed 01 June 2025].

Macijauskaitė-Bonda, J., 2007. Suaugusiųjų požiūris į „kitokių“ kūdikius lietuvių mitologinėse sakmėse [Adults' attitude towards „different“ babies in the Lithuanian belief legends]. *Acta humanitarica universitatis Saulensis*, 5, p. 14–20. Prieiga: <<https://www.lituanistika.lt/content/19488>>. [Žiūr. 2025 06 01]. [In Lithuanian].

McCabe, J., Fairchild, E., Grauerholz, L., Pescosolido, B. A., Tope, D., 2011. Gender in Twentieth-Century Children's Books: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters. *Gender & Society*, 25 (2), pp. 197–226. <https://doi.org/10.1177/0891243211398358>. Available at: <https://www.researchgate.net/publication/241647875_Gender_in_Twentieth-Century_Children%27s_Books>. [Accessed 01 June 2025].

Myers, C., 2014. The Apartheid of Children's Literature. *The New York Times Sunday Review*. Available at: <<https://www.nytimes.com/2014/03/16/opinion/sunday/the-apartheid-of-childrens-literature.html?smid=fb-share>>. [Accessed 25 November 2025].

Palm, J., 2017. Children's Literature in Estonia. *Eesti Lastekirjanduse Keskus*. Available at: <<https://www.ibby.org.uk/childrensliteratureinestonia/>>. [Accessed 01 June 2025].

Reinmaa, K., 2018. The 'Sun and Cloud' of the Estonian Children's Book Business. Available at: <<https://publishingperspectives.com/2018/04/katrin-reinmaa-estonia-childrens-book-publishing/>>. [Žiūr. 2025 06 01].

RR, 2020. *Reflecting Realities. Survey of Ethnic Representation within UK Children's Literature 2019 Published 2020*. Available at: <https://clpe.org.uk/system/files/CLPE%20Reflecting%20Realities%202020.pdf>>. [Accessed 01 June 2025].

Short, K., G., 2022. Suteikime vaikams laisvę veikti [Let's Give Children the Freedom to Act]. *Rubinaitis*, 1 (101), p. 30–37. Prieiga: <<https://www.ibbylietuva.lt/rubinaitis/2022-nr-1-101/suteikime-vaikams-laisve-veikti/>>. [Žiūr. 2025 11 26]. [In Lithuanian].

Stikāne, I., 2017. Children's Literature in Latvia. *IBBY UK*. Available at: <<https://www.ibby.org.uk/ibbylink-autumn2017/>>. [Accessed 01 June 2025].

Tarrend, A., 2007. Gender Politics and Estonian Literature for Children and Young Adults. *Estonian Literary Magazine*, 1. Available at: <<http://elm.estinst.ee/reflections/gender-politics-and-estonian-literature-for-children-and-young-adults/>>. [Accessed 01 June 2025].

Tovah, P. K., Fitzpatrick, B., 2025. *Atsparūs vaikai. Kaip padėti jiems augant susidoroti su gyvenimo iššūkiais [Resilient Children: How to Help Them Grow Up to Cope with Life's Challenges]*. Vilnius: Alma littera.

Urba, K., 2018. Vaikų literatūra išgyvena renesansą [Children's Literature is Experiencing a Renaissance]. *Kauno diena*, 2018 12 27. Prieiga: <<https://kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/vaiku-literatura-isgyvena-renesansa-894669>>. [Žiūr. 2025 11 25]. [In Lithuanian].

Urba, K., Baužaitė, E., 2018. Kęstutis Urba: „Vaikų ir paauglių literatūroje nebėra draudžiamų temų“ [Kęstutis Urba: „There are no longer any forbidden topics in children's and adolescent literature“]. *Literatūra ir menas*, 3655, 2018 04 06. Prieiga: <<https://literaturairmenas.lt/publicistika/elvina-bauzaite-kestutis-urba-vaiku-ir-paaugliu-literaturoje-nebera-draudziamu-temu>>. [Žiūr. 2025 06 01]. [In Lithuanian].

Wilson, J., 2014. Race Representations in Children's Picture Books and Its Impact on the Development of Racial Identity and Attitudes. *Western Libraries Undergraduate Research Award*, 4. Available at: <https://mabel.wvu.edu/do/34741/iiif/45a23daf-c962-4d0a-b38a-1d56b44cf9ab/full/full/0/_Jenna_Wilson_amst_paper___final.pdf>. [Accessed 01 June 2025].